

al-nahr Ergänzungen zum Aufsatz", *MO*, XXVI-XXVII [1932-33], s. 227-228), L. O. Schuman da eserin Leiden nüshasını (Or., nr. 2598) esas alıp 906-927 (1500-1521) yıllarını içeren bölümünü İngilizce'ye çevirmiş ve notlar ekleyerek metnin tıpkı-basımıyla birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.). *Kılâdetü'n-nahr*, Abdülğanî Ali el-Ehcerî, Abdurrahman Muhammed Cîlân Sagir ve Muhammed Yeslem Abdünnûr tarafından üç cilt (San'a 1425/2004), Bû Cum'a Mükri ve Hâlid Zevârî tarafından altı cilt (Cidde 1429/2008) halinde neşredilmiştir. 3. *en-Nisbe ile'l-mevâzi' ve'l-büldân* (*Müştebihü'n-nisbe*). Coğrafi nisbeleriyle tanınan bazı kişilerin biyografilerini ve yaşadıkları yerlere dair bilgiler ihtiva etmektedir (Ebûzabî 1425/2004). Eser, Muhammed b. Ahmed el-Hacerî el-Yemânî'nin *Mecmû'ü büldânî'l-Yemen ve kabâ'ilihâ* adlı kitabı başta olmak üzere Yemen coğrafyası ve kabilelerine dair eserlerin temel kaynaklarındandır. Müellifin *el-Müntehab min Kitâbi'n-Nisbe ile'l-mevâzi' ve'l-büldân* adıyla yaptığı seçmeler Kahire'deki Ma'hedü'l-Mahtûtati'l-Arabiyye'de kayıtlıdır (nr. 2332). 4. *Esmâ'ü ricâli Şâhihi Müslim* (a.g.e., s. 206). 5. *Şerhu't-Tenbih li-Ebî İshâk eş-Şirâzi*. Şâfiî âlimlerinden Şirâzi'nin *et-Tenbih fi fûrû'î'l-fıkhi's-Şâfiî* adlı eserinin şerhidir (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 433). 6. *Şerhu Şâhihi Müslim*. İmam Nevevî'nin *el-Minhâc fi şerhi Şâhihi Müslim b. Haccâc* adlı şerhinden faydalanılarak hazırlanmıştır (Abdülkâdir el-Ayderûsî, s. 206).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah Tayyib Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-nahr fi vefeyâtî a'yânî'd-dehr* (nşr. Abdülğanî Ali el-Ehcerî), San'a 1425/2004, I, neşredenin girişi, s. 17-52; a.e.: *Political History of the Yemen at the Beginning of the 16th Century According to Contemporary Arabic Sources* (nşr. ve trc. L. O. Schuman), Amsterdam 1961; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, s. 204-206; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 268; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 239-240; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 433; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 45-46; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Merâci'u târihi'l-Yemen*, Dimaşk 1972, s. 72-73, 255-256, 318; a.mlf., *Fihristü'l-mahtûlâtî'l-Yemeniyye fi Haçramevt*, Aden 1974, s. 45, 90; a.mlf., *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 478; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târihi'l-Yemen fi'l-âşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 205-208; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), IV, 94; İsmâil b. Ali el-Ekva, *el-Medârisü'l-İslâmiyye fi'l-Yemen*, Beyrut 1406/1986, s. 539; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 264; Kasım Kırbıyık, "Bâ Mahreme", *DİA*, IV, 358; M. Abdullah b. Hâvî Bâ Vezîr, "Bâ Mahreme, Ebû Muhammed 'Abdullah eş-Tayyib b. 'Abdillâh b. Ahmed", *Mv.AU*, III, 156-158. CASİM AVCI

BÂ SELÂME (باسلامه)

Bâ Selâme Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâlim b. Ömer b. İvaz el-Kindî el-Hadramî el-Mekkî (ö. 1937)

Mekkeli âlim.

1 Safer 1299'da (23 Aralık 1881) Mekke'de doğdu. İlk bilgileri aslen Hadramutlu olan ailesi içinde aldı. Mekke'de Kur'ân-ı Kerîm, temel dinî bilgiler, hüsn-i hat ve matematik dersleri gördü. Daha sonra iki yıl Tâif Rüşdiyesi'ne devam ettiyse de ailevi sebeplerden dolayı öğrenimini yarım bırakmak zorunda kaldı. Babasının vefat ettiği 1897'den 1925 yılına kadar Tâif'te ticaretle uğraştı. Bu esnada Mescid-i Hâdî'nin imamı Yûsuf el-Yemânî'den fıkıh ve tefsir usulü okudu. Bâ Selâme'nin hayatında XX. yüzyılın ilk yıllarını Tâif'te sürgünde geçiren Ubeydullah Efendi'nin özel bir yeri vardır. Ubeydullah Efendi, Bâ Selâme'ye bir yandan coğrafya, tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji dersleri verirken diğer yandan dönemin siyasî gelişmelerinden haberdar olmasını ve kendisinin mensup bulunduğu İttihatçı fikirleri benimsemesini sağladı. Bu arada Muhammed Suayb el-Mağribî'nin hadis, hadis usulü, tefsir ve fıkıh usulü; Muhammed Hâşim et-Takrûnî'nin hadis ve terâcim; Abdülcilî Efendi'nin Arap dili ve edebiyatı; Mekke'nin Şâfiî müftüsü Hüseyin b. Muhammed el-Habeşi'nin tefsir, hadis, fıkıh ve belâgat derslerine devam edip icâzet aldı. Ayrıca Mescid-i Harâm'da kurulan ilim halkalarına katıldı. Mekke'ye hac için gelen ilim ve fikir adamlarıyla görüştü. Hicaz dışına çeşitli seyahatler yaptı. Gittiği Mısır ve Suriye'de âlimlerle bilgi alışverişinde bulundu. Bu seyahatleri esnasında gazete ve dergi sahipleriyle tanıştı, siyaset başta olmak üzere çeşitli konularda makaleler yazdı. İlk vazifesi Mekke'deki el-Medresetü'l-Hayriyye'de tarih ve coğrafya hocasıydı (1910). Mescid-i Harâm'da ve evindeki ders halkalarında ders okutmayı ömrünün sonuna kadar sürdürdü. Şerîf Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerinde yanında yer aldı ve teşkil edilen meclisin kâtiplik görevini üstlendi (1917). Abdülazîz b. Suûd'un Mekke'yi ele geçirip Hicaz Hâşimî Krallığı'na son vermesiyle (16 Ekim 1924) oluşturulan kurucu mecliste görev aldı ve Meclis-i Şûrâ üyeliğine getirildi. Başta Haremeyn-i şerîfe'nin Evkaf Nezâreti olmak üzere Suudi Arabistan hükûmeti tarafından kurulan çeşitli heyet ve komisyonlarda yer aldı. Ağustos 1937'de Mekke'de vefat etti. 1940 veya

1945 yıllarında öldüğü de söylenir (*Mv.AU*, III, 95). Soyü Cidde ve Mekke'de halen devam etmektedir.

Eserleri. 1. Târihu'l-Kâ'beti'l-mu'az-zama (Cidde 1354/1935, 1402/1982; Kahire 1420/2000). Bu eserde yer alan bilgilerin önemli bir kısmı müellifin gözlemlerine dayanır. Özellikle Kâbe'nin içinde bulunan kitâbelerin kayıt altına alınması eserin değerini daha da arttırmaktadır. 2. *Târihu imâreti'l-Mescidi'l-Harâm* (Cidde 1354/1935, 1400/1980; Mısır 1384/1964; Kahire 2001). Eserde Mescid-i Harâm'ın geçirdiği değişiklikler ve yapılan ilâvelerle Osmanlı dönemindeki durumu ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Müellif, Mescid-i Harâm'ın bugün önemli bir kısmı mevcut olmayan bölümleri ve görevlilerini şahsî müşahedelerinden de faydalanarak anlatmaktadır. 3. *Hayâtü Seyyidi'l-Arab ve târihu'n-nehdâti'l-İslâmiyye ma'a'l-ilm ve'l-medeniyye* (Kahire 1349/1930; Mekke 1352-1353/1933-1934). Dönemindeki siyasî gelişmelerle fikir hareketlerinden ciddi biçimde etkilenen Bâ Selâme bu eserinde, Batı dünyasında görülen ilmi gelişmelerin alt yapısının İslâm dünyasında mevcut olduğunu ve bunun harekete geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca İslâmiyet'in modern ihtiyaçları ve değişimleri karşılayacak siyasal-sosyal içeriğe sahip olduğu fikrini Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm tarihinden örneklerle göstermeye gayret etmiştir. 4. *Hilâfetü Ebî Bekri's-Sıddîk*. Müellifin Hulefâ-yî Râşidin'i ayrı ayrı ele aldığı çalışmasından sadece bu kısım yayımlanmıştır (Cidde 1403/1983). 5. *Yevmiyyâtü Hüseyin b. 'Abdillâh Bâ Selâme*. Bâ Selâme'nin 6 Eylül 1925-7 Haziran 1926 tarihleri arasında kaleme aldığı, Suudi Arabistan'ın kuruluş süreci hakkında önemli bilgiler içeren günlükleri Abdullah b. Hüseyin Bâ Selâme tarafından notlarla birlikte neşredilmiştir (Riyad 1430/2009).

Bâ Selâme, İmam Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini şerhetmeye başlamışsa da eseri tamamlayamamıştır. Onun bir kısmı yayımlanmış olan diğer risâle ve kitapları da şunlardır: *el-Cevherü'l-limâ' fi hükmi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Mısır 1326), *el-İslâm fi nazâri a'lâmi'l-ğarb* (Cidde 1403/1983), *Kağâyâ tıbbiyye min manzûri İslâmî: er-Rü'yetü'l-fıkhiyye li-ba'zî'l-kağâyâ et-tıbbiyye* (Cidde 2005), *Kitâb Yetezammenü ma ve'ka'a beyne'l-e'immeti'l-erba'a mine'l-hilâfi fi'l-evkâti'l-leti tekrahü fihe's-şalât*, *Kitâb fi'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-Kur'ân*, *Kitâb fi vücûbi's-şalâti 'ale'n-Nebî şal-*

lallâhu ‘aleyhi vesellem fi’t-teşehhü-di’l-aḥîr, Kitâb fi tahrimî’l-müt’a ve’r-red ‘alâ men ebâhahâ, Kitâb fi ma’nâ kerâmeti’l-evliyâ’ (Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, I, 185-186).

BİBLİYOGRAFYA :

Bâ Selâme, *Târîhu imâretî’l-Mescidi’l-Harâm*, Cidde 1400/1980, bk. Muhammed b. Hüseyin Nasîf, “Tercümetü’l-mü’ellifi’s-şadîkı’l-üstâzî’s-şeyh Hüseyin Bâ Selâme”, s. e-z; Zirikî, *el-A‘lâm* (Fethullah), II, 242-243; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Delîlû’l-mü’ellefâtî’l-İslâmiyye fi’l-Memleketi’l-Arabîyyeti’s-Su‘ûdiyye: 1400-1409*, Riyad 1413/1993, s. 56, 142, 600; a.mlf., *Mu‘cemû’l-mü’ellifîne’l-mu‘aşûrin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 185-186; Âtik b. Gays el-Bilâdî, *Neşrû’l-reyâhîn fi târîhi’l-beledi’l-emin*, Mekke 1415/1994, I, 146-147; Abdullah b. Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Muallimî, *A‘lâmû’l-Mekkiyyîn mine’l-karnî’t-tâsî’ ile’l-karnî’r-râbî’ ‘aşer el-hicrî*, London 1421/2000, I, 257-258; İbrâhîm b. Muhammed b. Nâsir es-Seyf, *el-Mübte-de’ ve’l-haber li’-ulemâ’ fi’l-karnî’r-râbî’ ‘aşer ve ba’zi telâmiżihim*, Riyad 1426/2005, I, 250-258; Yûsuf Abdurrahman el-Mar’aşî, *Neşrû’l-cevâhir ve’l-dürer fi’-ulemâ’l-karnî’r-râbî’ ‘aşer*, Beyrut 1427/2006, I, 376; Abdurrahman el-Ensârî, “Bâ Selâme, Hüseyin b. ‘Abdillâh”, *Mv.AU*, III, 94-97; M. Ali Yemânî, “el-Mü’errihu’l-edib eş-şeyh Hüseyin b. ‘Abdillâh Bâ Selâme 1299-1359”, <http://www.makkawi.com> (22.07.2014).

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

BABA FEREC

(بابا فرج)

Bâbâ Ferec
b. Bedel b. Ferec-i Tebrîzî
(ö. 568/1172-73)

Tebrizli sûfî.

Hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Tebriz’in önde gelen sûfilerinden olduğu için Tebrîzî, hankahı ve türbesi Gecîl’de bulunduğundan Gecîlî nisbeleriyle anılır. Kemâleddîn-i Hârizmî’nin *Cevâhirü’l-esrâr ve zevâhirü’l-envâr* adlı *Meşnevî* şerhiyle Molla Câmi’nin *Nefehâtü’l-üns*’ünde sadece Necmeddîn-i Kübrâ ile karıştırmalarına ve aralarında geçen bir iki konuşmaya değinilmektedir. Kübreviyye’nin Zehebiyye koluna mensup olan Hâfız Hüseyin Kerbelâî et-Tebrîzî’nin *Ravzâtü’l-cinân ve cennâtü’l-cenân* adlı eserinde onunla ilgili daha ayrıntılı bilgi yer almaktadır. *Cevâhirü’l-esrâr*’da gizli vefillerden, *Nefehât*’ta Hakk’ın meczup ve sevgili kullarından biri diye anılan, *Ravzâtü’l-cinân*’da “zâhid, âbid, fâzıl, kâmil, şeyhü’t-tâife, sultânü’l-ârifîn, melikü’l-ârifîn” ifadeleriyle tanıtılan Baba Ferec’in “telvîn” haline sahip olduğu, genellikle Gecîl’deki bir hamamın küllhanında uzlete çekildiği, sık sık cezbe haline girdiği, bundan dolayı

müridlerin terbiyesiyle pek ilgilenemediği söylenir. Fakat kendi adına bir hankahın bulunması, Şeyh Abdülazîz el-Herevî’nin yedi yıl boyunca bu hankaha ait helâla-rın temizliğiyle meşgul olması, İbn Hafede diye tanınan hadis âlimi Ebû Mansûr Muhammed b. Es’ad b. Attârî et-Tûsî’nin yaşadığı garip bir olay üzerine ona intisap etmesine dair (Hüseyin-i Kerbelâî, I, 287) bilgileri göz önüne alarak hayatının bir döneminde sâliklerin mânevî eğitimiyle ilgilendiği söylenebilir.

Fahreddin er-Râzî ve Fakih Zâhid ile çağdaş olan Baba Ferec’in ilişki kurduğu şahsiyetler arasında en çok tanınanı Necmeddîn-i Kübrâ’dır. Hârizmî ve Câmi gibi müellifler, Necmeddîn-i Kübrâ’nın gençliğinde Tebriz’de İbn Hafede’den *Meşâbîhu’s-sünne*’yi okurken Baba Ferec’in anısının bu meclise geldiğini ve onu görünce Necmeddîn’in dilinin tutulduğunu aktarırlar. Necmeddîn-i Kübrâ bu olaydan çok etkilenmiş, hocasına ve arkadaşlarına bu zatın kimliğini sormuş, onlar da Baba Ferec denilen meczup bir derviş olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine hep birlikte onu ziyarete gitmişler, kapıda onları Baba Şadân karşılamış ve “Hakk’ın huzuruna girdikleri gibi” içeri girmelerini söylemiştir. Selâm verip oturduktan sonra Baba Ferec’in yüzünde bir azamet zuhur etmiş ve giydiği kaftan parçalanmıştır. Kendine geldiği zaman kalkıp kaftanı Necmeddîn-i Kübrâ’ya giydirmiş ve ona, “Defter okuyacak vakit değildir, senin cihan defterinin başı olma vaktidir” demiştir. Baba Ferec, ziyaretten sonra hocası İbn Hafede’nin isteği üzerine tekrar hadis tahsiline koyulan Necmeddîn-i Kübrâ’yı bir daha uyarmış, Necmeddîn de Hankah-ı Zâhîde’de halvette girmiş, bu esnada yaşadığı bazı mânevî tecrübelerini yazmak isteyen Necmeddîn-i Kübrâ’ya Baba Ferec, “Şeytan bunlarla senin iç âlemini karıştırmak istiyor” diyerek engel olmuştur. Necmeddîn-i Kübrâ bunun üzerine kalemi kâğıdı bırakıp tamamen tasavvufî hayata yönelmiştir (Kemâleddîn-i Hârizmî, I, 91-93; Abdurrahman-ı Câmi, s. 477-478).

İbnü’l-Fuâtî’nin *Mecma‘u’l-âdâb*’ında (III, 68), Necmeddîn-i Kübrâ’nın 569 (1174) yılının Ramazan ayında İbn Hafede’den *Meşâbîhu’s-sünne* icâzeti aldığına dair bir bilgi yer almaktadır. Bu durumda yukarıda anlatılan olayın bu tarihte gerçekleştiği söylenebilir. 540’ta (1145) dünyaya gelen Necmeddîn-i Kübrâ da bu sırada yirmi dokuz yaşındadır. Kübreviyye’nin Nurbahşiyye kolunun kurucusu Seyyid Muhammed Nurbahş, Necmeddîn-i Kübrâ’nın, “Tarikat ilmini Rûzbihân’dan, aşkı

Kadı İmam İbn Asrûn ed-Dımaşki’den, halvet ve uzlet ilmini Ammâr’dan, hırkayı İsmâil Kasrî’den ve nazarı Baba Ferec’den aldım” şeklindeki sözünü nakletmiştir. Hâfız Hüseyin Kerbelâî, Baba Ferec’in Necmeddîn-i Kübrâ’nın sadece “pîr-i nazar”ı olmadığını, aynı zamanda terbiye ve hırka pîri de olduğunu söylemektedir. Çünkü Necmeddîn-i Kübrâ, Baba Ferec’in tavsiyesiyle halvete girmiş ve yine onun elinden hırka giymiştir. *Ravzâtü’l-cinân* müellifinin, Baba Ferec’in Şeyh Ahmed Maraştî ve Şeyh Muhammed Sâlim vasıtasıyla Cüneyd-i Bağdâdî’ye ulaşan bir silsilesinin bulunduğunu söylemesi (I, 377) tarih açısından mümkün görünmemektedir. Çünkü 297’de (909) vefat eden Cüneyd-i Bağdâdî ile Baba Ferec arasında 250 yıldan fazla bir zaman dilimi vardır. İlk Azerbaycan atabegi İldeniz döneminde vefat eden Baba Ferec’in merkadı ve türbesi Tebriz’deki Gecîl Kabristanı’ndadır (Müstevfî, s. 667). Kerbelâî buranın 755 (1354) yılında yeniden inşa edildiğini ve güneşten daha parlak bir görünümü olduğunu, Baba Ferec bir cumartesi günü vefat ettiği için aradan asırlar geçmesine rağmen pek çok insanın özellikle bugünde şeyhin türbesini ziyarete geldiğini, mezarı başında dua ve niyazda bulunduğunu, onun tasarrufunun öldükten sonra da devam ettiğine inandığını anlatır.

Şebüsterî’nin *Sa‘âdetnâme*’sindeki iki pasaj (s. 198-199, 224), Baba Ferec’in düşünceleriyle ilgili bir fikir vermektedir. Bunlardan biri kötülük kavramının kişiden kişiye değiştiği, diğeri ise âlemin kadim veya muhdes olduğuyla alakalıdır. Baba Ferec bir gün, “Bizat kötü diye bir şey yoktur, senin kötü olarak gördüğün aslında kötü değildir” deyince adamın biri insan öldürmüş bir kâfiri örnek gösterip, “Bunda ne hayır var ki?” diye sorar. Şeyh de onu öldüren kişinin gazi, onun tarafından öldürülenin de şehid olacağını söyleyerek böyle bir kişide bile iki hayrın gizli bulunduğunu belirtir. Diğer bir yerde kendisine, “Âlem muhdes mi yoksa kadim mi?” diye soran Hâce İmam’a Baba Ferec ancak ya-kın bilgisiyle anlaşılabilecek bir cevap verir: “Ferec gözlerini açtığından beri onun nazarı cihana değmemiştir. Kalbinin ve gözünün kapalı olduğu bir şey hakkında ona niçin soru soruyorsun?” Bu sözlerinden Baba Ferec’in bu tür kelâmî spekülasyonlara itibar etmediği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Necmeddîn-i Kübrâ, *Fevâ’ihu’l-cemâl ve fevâtihu’l-celâl* (nşr. F. Meier), Wiesbaden 1957, s. 23-33; Şebüsterî, *Sa‘âdetnâme (Mecmû‘a-i Âşâr-ı Şeyh Maḥmūd Şebüsterî* içinde, nşr.